

บทที่ ๕

สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาถึงลักษณะความเป็นผู้นำเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการ การเรียนการสอน เพราะผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งในการบริหารงาน. ผู้นำเป็นผู้ทำให้สังคมเจริญขึ้น หรือเสื่อมลงได้. แต่การที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้นจำเป็นต้องได้รับการฝึกหัดอบรมภายใต้หลักการและกลวิธีที่ถูกต้อง.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้ต้องการศึกษาถึงลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดพระนคร ทั้งนี้เพื่อลำดับ และเปรียบเทียบลักษณะเด่นที่แสดงออกถึงความเป็นผู้นำ ที่ปรากฏในตัวนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนคร กับลักษณะในความคิดตามหัตถ์ของครูและผู้บริหาร รวมทั้งการหาความแตกต่างของค่าเฉลี่ย ลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนในระดับดังกล่าว โดยจำแนกตามประเภทของโรงเรียน เทศ และชั้นเรียน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครครั้งนี้ มีแนวการดำเนินการดังนี้

๑. การคัดเลือกตัวอย่างประชากร ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้จากการสุ่มจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดพระนคร ดังนี้ : โรงเรียนสาธิต ๕ โรงเรียน, โรงเรียนรัฐบาล ๖ โรงเรียน, โรงเรียนประชาบาล ๑๖ โรงเรียน, โรงเรียนเทศบาล ๒๑ โรงเรียน และโรงเรียนราษฎร์ ๑๖ โรงเรียน รวมทั้งสิ้น ๕๔ โรงเรียน. จำนวนนักเรียนที่สุ่มมา โรงเรียนละ ๒๕๐ คน แต่ละประเภทประกอบด้วยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ - ๖ - ๗ ชั้นละ ๘๐ คน แต่ละชั้นแยก

เป็นนักเขียนชาย กับนักเขียนหญิงจำนวน เท่าๆ กัน

๒. การรวบรวมข้อมูล ใ้ข้อมูลแบบสำรวจ ในเรื่องนี้โดยเฉพาะ จำนวน ๕๐ ข้อ และใ้ผู้นำส่งใ้ครูผู้ติทางการศึกษาจำนวน ๕ ท่าน เป็นผู้ตัดสินในแง่ความถูกต้อง เหมาะสม และความจำเป็น หลังจากนั้นใ้ผู้นำมาสำรวจ หาค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อถือได้ (ได้สอบถามเป็น ๐.๘๐๑)

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล ใ้วิธีทางสถิติเบื้องต้น หากค่าเฉลี่ยของแต่ละข้อมู จากจำนวนแบบสำรวจทั้งหมดและวิเคราะห์หาค่าความแปรปรวนแบบมีตัวแปร ๓ ตัว (Three Factor Designs) รวมกับวิธีการของ Duncan (Duncan's New Multiple Range Tests) ทั้งนี้เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ย ของนักเขียนเหล่านี้เป็นคู่ๆ ที่ระดับความมีนัยสำคัญ .๐๕

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ใ้วิจัยใ้ข้อบกพร่องสิ่งต่อไปนี้

๑. ลักษณะเด่นของความ เป็นผู้นำที่ครู และครูทรงคุณวุฒิ เห็นว่าสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับนัก เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระ นคร ใ้แก่ลักษณะดังต่อไปนี้

๑.๑ ด้านสติปัญญา มี ๒ ลักษณะคือ

๑.๑.๑ สามารถตอบและแก้ปัญหาใ้ได้อย่างรวดเร็ว

๑.๑.๒ มีความสามารถในการทำงานและ เชื่อถือได้

๑.๒ ด้านร่างกาย มี ๑ ลักษณะคือ

๑.๒.๑ มีความคล่องแคล่วองไว เป็นนิสัย

๑.๓ ด้านอารมณ์และจิตใจ มี ๕ ลักษณะคือ

๑.๓.๑ มีอารมณ์มั่นคง เต็มใจ เมื่อ เเชิดกับสถานการณ์คับขัน

๑.๓.๒ มีความเชื่อมั่นและ เป็นตัวของตัวเอง

๑.๓.๓ มีความยุติธรรมต่อทุกๆ คน

๑.๓.๔ มีความซื่อสัตย์และ ใ้วางใจได้ และรักษากำมันสัญญา

๑.๓.๕ รู้จักเสียสละ เพื่อส่วนรวมไม่ เห็นแก่ตัว

๑.๔ ด้านกรปฏิบัติงาน มี ๕ ลักษณะคือ

- ๑.๔.๑ มีความพยายามและขยันหมั่นเพียร
- ๑.๔.๒ มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
- ๑.๔.๓ มีความเอาใจใส่ในการทำงาน บรรลุหน้าที่จะทำงานให้ดีที่สุด
- ๑.๔.๔ รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- ๑.๔.๕ รู้จักรักษาน้ำใจและสามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้อย่างดี

๒. ลักษณะ เกณฑ์ของความเป็นผู้นำที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนคร แสดงออกอย่างเห็นได้ชัด คือ

๒.๑ ด้านสติปัญญา มี ๑ ลักษณะคือ

- ๒.๑.๑ รู้จักจังหวะและกาลเทศะในการพูดและการกระทำ

๒.๒ ด้านร่างกาย มี ๒ ลักษณะคือ

- ๒.๒.๑ ลักษณะใบหน้ายิ้มทั่วไป
- ๒.๒.๒ มีร่างกายแข็งแรงและสุขภาพดี

๒.๓ ด้านสังคม มี ๕ ลักษณะคือ

- ๒.๓.๑ กว้างขวางเป็นที่รู้จักในหมู่เพื่อนฝูง
- ๒.๓.๒ เป็นมิตรกับคนทั่วไปและสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้
- ๒.๓.๓ เป็นที่รักใคร่ในบรรดาผู้รู้จัก
- ๒.๓.๔ มีความสามัคคีในหมู่คณะ
- ๒.๓.๕ มีท่าทางสุภาพอ่อนน้อม

๒.๔ ด้านอารมณ์และจิตใจ มี ๒ ลักษณะ คือ

- ๒.๔.๑ มีความซื่อสัตย์ไว้วางใจได้ และรักษาคำมั่นสัญญา
- ๒.๔.๒ รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว

๒.๕ ด้านกรปฏิบัติงาน มี ๔ ลักษณะคือ

- ๒.๕.๑ มีความพยายามและขยันหมั่นเพียร
- ๒.๕.๒ เคารพต่อกฎอัยกัมและรักษาระเบียบวินัย

๒.๕.๓ มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย

๒.๕.๔ มีความเอาใจใส่ในการทำงาน ปรารถนาที่จะทำงานให้ดีที่สุด

๓. ลักษณะเด่นของความเป็นผู้นำที่ปรากฏจริงในนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตรงตามทัศนของครูและคุณครูวุฒิ มี ๕ ลักษณะคือ

๓.๑ มีความซื่อสัตย์ไว้วางใจได้ และรักษาคำมั่นสัญญา

๓.๒ รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว

๓.๓ มีความพยายามและขยันหมั่นเพียร

๓.๔ มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย

๓.๕ มีความเอาใจใส่ในการทำงาน ปรารถนาที่จะทำงานให้ดีที่สุด

ส่วนลักษณะเด่นของความเป็นผู้นำที่ปรากฏจริงในนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่ตรงตามทัศนของครูและคุณครูวุฒิมี ๕ ลักษณะ คือ

๓.๖ รู้จักจังหวะและกาลเทศะในการพูดและการกระทำ

๓.๗ ลักษณะใบหน้าโดยทั่วไป

๓.๘ มีร่างกายแข็งแรงและสุขภาพดี

๓.๙ กว้างขวางเป็นที่รู้จักในหมู่เพื่อนฝูง

๓.๑๐ เป็นมิตรกับคนทั่วไปและสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

๓.๑๑ เป็นที่รักใคร่ในบรรดาผู้ที่รู้จัก

๓.๑๒ มีความสามัคคีในหมู่คณะ

๓.๑๓ มีความสุภาพอ่อนน้อม

๓.๑๔ เคารพศอกฎของบังคับและรักษาระเบียบวินัย

๔. ลักษณะเด่นของความเป็นผู้นำที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ออกมาเหมือนกันทุกโรงเรียน ๕ ลักษณะคือ

๔.๑ ลักษณะใบหน้าโดยทั่วไป

๔.๒ มีร่างกายแข็งแรงและสุขภาพดี

๔.๓ เป็นมิตรกับคนทั่วไปและสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

- ๔.๔ มีความสามัคคีในหมู่คณะ
- ๔.๕ มีท่าทางสุภาพอ่อนน้อม
- ๔.๖ รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว

๕. ลักษณะเด่นที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชายเหมือนกับนักเรียนหญิง ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๐ ลักษณะคือ

- ๕.๑ ลักษณะโอบน้อมทั่วไป
- ๕.๒ มีร่างกายแข็งแรงและสุขภาพดี
- ๕.๓ เป็นมิตรกับคนทั่วไปและสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้
- ๕.๔ เป็นที่รักใคร่ในบรรดาผู้ที่รู้จัก
- ๕.๕ มีความสามัคคีในหมู่คณะ
- ๕.๖ มีท่าทางสุภาพอ่อนน้อม
- ๕.๗ รู้จักให้อภัยแก่ผู้อื่น
- ๕.๘ มีความซื่อสัตย์ไว้วางใจได้และรักษาคำมั่นสัญญา
- ๕.๙ เคารพศอกฎข้อบังคับและรักษาระเบียบวินัย
- ๕.๑๐ มีความรับผิดชอบหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

ส่วนลักษณะเด่นที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชายที่ไม่เหมือนนักเรียนหญิง ๓ ลักษณะ คือ

- ๕.๑๑ มีความคล่องแคล่วว่องไวเป็นนิสัย
- ๕.๑๒ กว้างขวางเป็นที่รู้จักในหมู่เพื่อนฝูง
- ๕.๑๓ มีความเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ

และลักษณะเด่นที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นผู้นำ ของนัก เรือนหญิงที่ไม่เหมือนกับ
นัก เรือนชาย ๓ ลักษณะ คือ

- ๕.๑๔ รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว
- ๕.๑๕ มีความพยายามและขยันหมั่นเพียร
- ๕.๑๖ มีความเอาใจใส่ในการทำงาน ประารถนาที่จะทำงานให้ดีที่สุด

๖. ลักษณะเด่นที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นผู้นำ ที่ปรากฏจริงในนัก เรือนเหมือนกัน
ทั้ง ๓ ระดับชั้น ๑๐ ลักษณะ คือ

- ๖.๑ ลักษณะใบหน้าโดยทั่วไป
- ๖.๒ มีร่างกายแข็งแรงและสุขภาพดี
- ๖.๓ กว้างขวาง เป็นที่รู้จักในหมู่เพื่อนฝูง
- ๖.๔ เป็นมิตรกับคนทั่วไปและสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้
- ๖.๕ มีความสามัคคีในหมู่คณะ
- ๖.๖ มีท่าทางสุภาพอ่อนน้อม
- ๖.๗ มีความซื่อสัตย์ไว้วางใจได้และรักษาคำมั่นสัญญา
- ๖.๘ รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว
- ๖.๘ เคารพต่อกฎข้อบังคับและรักษาระเบียบวินัย
- ๖.๑๐ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับ มอบหมาย

๘. ลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามประเภทของโรงเรียนและเพศแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแยกออกได้เป็นหัวข้อย่อย ๆ ดังนี้

- ๘.๑ ลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนทั้งหมดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
- ๘.๒ ลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชายในกลุ่มของนักเรียนชายด้วยกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
- ๘.๓ ลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนหญิงในกลุ่มนักเรียนหญิงด้วยกันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
- ๘.๔ ลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

๘.๑. ลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และประถมศึกษาปีที่ ๗ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

๘.๒. ลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสาธิตปรากฏชัดกว่าลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนประเภทอื่น ๆ

๘.๓. ปฏิกริยาระหว่างประเภทนักเรียนในโรงเรียนแต่ละประเภทกับชั้นเรียน โดยไม่คำนึงถึงเพศ ปรากฏว่าความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยความเป็นผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนแต่ละประเภทและในแต่ละระดับชั้น มีลักษณะแตกต่างกัน

๘.๔. ปฏิกริยาระหว่างประเภทนักเรียนในโรงเรียนแต่ละประเภทกับเพศของนักเรียน เมื่อไม่คำนึงถึงระดับชั้นแล้ว ความแตกต่างของระดับความเป็นผู้นำที่อยู่ในโรงเรียนแต่ละประเภทส่วนใหญ่เหมือนกันในทุกระดับชั้น

๘.๕. ปฏิกริยาระหว่างประเภทนักเรียนในแต่ละระดับชั้นกับเพศของนักเรียนโดยไม่คำนึงถึงประเภทของโรงเรียน พบว่าความแตกต่างของระดับความเป็นผู้นำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

- ๖ - ๗ ไม่เหมือนกันในแต่ละเพศ

๘.๖. ปฏิกริยาระหว่างประเภทชั้นและเพศของนักเรียนถ้าพิจารณาพร้อมกันทั้ง ๓ องค์ประกอบแล้วคะแนนเฉลี่ยระดับความเป็นผู้นำของนักเรียนเป็นไปในทำนองเดียวกันเป็นส่วนใหญ่

จากการค้นคว้านี้จะสรุปได้ว่า ทั้งวัตถุประสงค์และข้อสมมุติฐานที่ได้วางไว้ได้รับผลที่เป็นไปในทางสนับสนุนทั้งสิ้น กล่าวคือความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะความเป็นผู้นำตามทัศนะของครูและบุรุษคุณวุฒิเน่นถึงในสถานการณ์ปฏิบัติงาน, วารมณจิตใจ, และสติปัญญา เป็นสำคัญ ส่วนลักษณะที่ปรากฏในนักเรียน ได้แก่ ลักษณะทางค่านิยมมากที่สุด ค่านร่างกาย และการปฏิบัติงาน เป็นอันดับรองลงมา

ลักษณะเด่นของความเป็นผู้นำที่ปรากฏจริงในนักเรียนที่ปรากฏตามทัศนะของครูและบุรุษคุณวุฒิเน่น มีความแตกต่างกันอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประสบการณ์ วุฒิภาวะ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมของแต่ละฝ่าย จึงทำให้ทางมองเห็นความสำคัญของลักษณะความเป็นผู้นำต่างกัน

นอกจากนี้ผลการวิจัยครั้งนี้ยังได้ค้นพบเพิ่มเติมว่า

๑. ลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนคร ทั้งที่เป็นส่วนรวมและจำแนกตามประเภทของโรงเรียน ชั้น และเพศของนักเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
๒. นักเรียนจากโรงเรียนสาธิตมีลักษณะความเป็นผู้นำ เหนือกว่านักเรียนในโรงเรียนประเภทอื่น ๆ
๓. นักเรียนหญิงมีลักษณะความเป็นผู้นำ เหนือกว่านักเรียนชาย
๔. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ มีลักษณะความเป็นผู้นำ เหนือกว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

ขอเสนอแนะ

ผลการวิจัยซึ่งได้สืบมาอย่างกว้างขวางมาแล้วในบทที่ ๔ รวมถึงการค้นพบความแตกต่างที่สำคัญ ๆ เป็นต้นว่าความคิดเห็นระหว่างผู้ใหญ่และเด็ก, ระหว่างโรงเรียน, ระหว่างเพศและระหว่างชั้น น่าจะทำให้เราได้มาใคร่ครวญถึงสาเหตุของความแตกต่างนั้น ๆ เพื่อว่า ครูหรือผู้ใหญ่ทั้งหลายจะได้เข้าใจและมองเห็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงวิธีการที่ใช้กับเด็ก เพื่อเป็นการเสริมสร้างคุณลักษณะในค่านิยมที่ดีแก่เด็ก ๆ ขึ้นไปก่อนที่จะนำไปปฏิบัติใช้ว่าอาจเป็น

เพราะเหตุผลข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

๑. นาย อาจมีลัทธิลักษณะเด่นของความเป็นผู้นำได้ เนื่องจากผู้ที่มีอายุมากย่อมมีประสบการณ์มาก มีลักษณะแนวความคิด, ความสามารถ และมีอุทิศตนในการดำเนินชีวิตแตกต่างไปจากผู้มีอายุน้อยกว่า ดังนั้นลักษณะเด่นของความเป็นผู้นำที่ปรากฏจริงในนัก เรือนจึงแตกต่างไปจากลักษณะในความคิดตามทัศนะของครูและบุรุษคุณวุฒิ จากข้อคิดนี้อาจนำไปใช้เป็นข้อเค้นใจได้ว่า ในการ เรือนการสอนตลอดจนการอบรมนักเรียนนั้น ครูและบุรุษปกครองควรจะได้กระหนักถึงตัวนักเรียน ตลอดจนความคองการของนักเรียนแต่ละคน, แต่ละวัย และดำเนินการ เรือนการสอนให้สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๒. สติปัญญา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ที่จะเป็นผู้นำ เพราะผู้ที่มีเขาวนปัญญาดีย่อมมีความสามารถที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ เป็นต้นว่าการตัดสินใจ การปรับตัว การปฏิบัติตนตลอดจนการแก้ปัญหาได้ดีกว่าผู้ที่มีเขาวนปัญญาต่ำ⁵⁰ ดังนั้นในการจัดการ เรือนการสอนควรให้นักเรียนทุกคนได้เรียนไปตามความสามารถของตนเอง คนที่เก่งมีสติปัญญาสูงควรจะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ส่วนเด็กอ่อนหรือคนที่มีสติปัญญาต่ำก็ควรจะได้รับการเอาใจใส่และช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อให้แต่ละคนได้ก้าวไปเท่าที่กำลังสติปัญญาและความสามารถของเขาจะนำไปได้

๓. วุฒิภาวะ ผู้ที่มีวุฒิภาวะสูงย่อมจะแสดงความเป็นผู้นำได้ดีกว่า ในกรณีที่สังเกตพบว่า นักเรียนหนึ่งมีความเป็นผู้นำ เหนือกว่านักเรียนชาบนั้น อาจเป็นเพราะสาเหตุทางค่านจิตวิทยาที่ว่า เด็กในวัยนี้หญิงย่อมจะมีวุฒิภาวะสูงกว่าผู้ชายประมาณ ๒ ปี⁵¹ ซึ่งจะมีผลต่อความรู้สึก

⁵⁰ Anne Anastasi, Differential Psychology (3rd ed. New York : Macmillan Company, 1958), P. 357.

⁵¹ Willard Grifford Olson, Child Development (2nd ed. Boston : Heath, 1959), P. 126.

นึกคิด ความสนใจ และอารมณ์ ตลอดจนพฤติกรรมของทั้งสองเพศ แม้ว่าจะเรียนอยู่ด้วยกัน และภายในสิ่งแวดล้อมที่ใกล้เคียงกัน (สถานที่เรียน, ครูผู้สอน) ในการจัดการเรียนการสอน ครูควรคำนึงถึงเรื่องนี้ด้วย และจัดโครงการการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ และความสนใจของเด็ก ครูควรจะได้มีการศึกษาเด็กเป็นรายบุคคล เพื่อจะได้เข้าใจและรู้จัก เด็กดียิ่งขึ้น อันอาจนำมาซึ่งความสุขและความสำเร็จในชีวิตของเด็กต่อไปในอนาคต

๔. พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม มีอิทธิพลต่อการสร้างบุคลิกภาพไม่ใช่น้อย สิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้านและโรงเรียน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมในสังคมที่เด็กอยู่อาศัยจึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้เด็กเรียนแสดงลักษณะความเป็นผู้นำแตกต่างกัน ในการเรียนการสอนและการอบรมเด็ก ครูควรจัดสภาพการเรียนรู้อันเหมาะสมกับนักเรียน การจัดสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งแรก ควรจะให้เด็กไปในทางพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียน ควรจะฝึกหัดให้เด็กใญ่รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคมและรู้จักคิดแปลงสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตมากที่สุด

๕. การศึกษาอบรม การให้การศึกษารอบรู้ ตลอดจนความเอาใจใส่ของครูและบุคลากรอื่นมีส่วนเสริมสร้างให้เด็กแสดงความเป็นผู้นำเด่นชัด ฉะนั้นครูและบุคลากรอื่นอาจช่วยสร้างหรือเพิ่มคุณลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นในตัวเด็กได้ หากได้ใช้หลักการและกลวิธีที่ถูกต้อง การให้กำลังใจ การให้คำชมเชย การให้เด็กได้มีโอกาสฝึกหัด ตลอดจนการได้มีโอกาสพบเห็นและการได้เรียนรู้เกี่ยวกับชีวประวัติผู้นำที่เป็นแบบฉบับที่เด่นชัด ก็จะเป็นหนทางที่จะพัฒนาคุณลักษณะความเป็นผู้นำของเด็กให้สูงขึ้นได้ นอกจากนั้นการที่ได้มีโอกาสศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพของผู้นำ ประเภทและหน้าที่รวมถึงหลักการปฏิบัติตัวของผู้นำที่ดีจะช่วยให้นักเรียนเข้าใจและปฏิบัติตนให้เป็นผู้นำหรือผู้คนที่ดีได้เช่นกัน

๖. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว บุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจทางครอบครัวดีย่อมมีโอกาสที่จะเป็นผู้นำได้มากกว่าผู้ที่มิมีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดี Madaline K. Remmlein⁵² ได้ทำการวิจัยลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนมัธยม พบว่าผู้ที่ เป็นผู้นำจะ

⁵² Remmlein, *loc. cit.*

มาจากกรอบกว้างที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้นหน้าที่ของครู และผู้ปกครองควรจะทำให้เด็ก เป็นคนที่ยอมรับและภูมิใจในความ เป็นอยู่ของตน ให้เป็นคนที่ รู้จักจังหวะ โอกาส และกาลเทศะ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับ ครู ผู้บริหารการศึกษา และกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจน สถาบันที่เกี่ยวข้อง

๑. สำหรับครู ผู้บริหารการศึกษาในระดับโรงเรียน ครูและผู้บริหารโรงเรียน หรือครูใหญ่ ควรจะใส่ใจถึงถึงความสำคัญของการ จัด โครงการ เรียน การสอน ตลอดจน เปิดให้มีการรวมทั้งในและนอกหลักสูตร โดยวางจุดมุ่งหมายให้เน้นหนักไว้ในด้านการ เสริมสร้าง ทักษะและพร อมกันนั้นก็ เปิดโอกาสให้นัก เรียนได้ฝึกตนเองให้มีความสามารถ ที่จะ เป็นได้ทั้งผู้นำ และผู้ตามที่ดีในอนาคต ซึ่งโครงการนี้อาจจะจัดได้ดังต่อไปนี้

๑.๑ ในการ จัดการ เรียนการสอน การให้นัก เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งใน ห้องเรียนและนอกห้องเรียนมากๆ เช่น ให้นัก เรียนช่วยกันวางแผนและคิดแก้ปัญหาต่างๆ ความ หัวข้อซึ่งครูและนัก เรียนจะปรึกษาร่วมกัน ซึ่งอาจจะ เป็นโครงการ ถิ่นกว่าหรือรวบรวมในเรื่อง ใดที่เป็นประโยชน์หรือมีคุณค่าที่เหมาะสม โดยแบ่งให้นัก เรียนได้ทำ ร่วมกัน เป็นหมู่ใหญ่ แต่ใน ขณะเดียวกันก็แบ่ง เป็นหมู่ย่อย เพื่อช่วยกันค้นคว้ารายละเอียดเพิ่มขึ้น การ ได้ทำงาน ร่วมกัน ทั้งในหมู่ใหญ่และหมู่ย่อย เช่นนี้จะช่วยให้นัก เรียน ได้มีโอกาสทำงาน ร่วมกันโดยใกล้ชิด ได้มีส่วน ในการรับผิดชอบ ร่วมกัน โอกาส เช่นนี้จะช่วยให้นัก เรียน ได้สังเกตลักษณะนิสัย ตลอดจนทัศนคติ ต่างๆ ซึ่งจะ เป็นประโยชน์แก่การ ให้ความช่วยเหลือ เด็ก เหล่านั้นได้ในโอกาสต่อไป

๑.๒ การ จัดให้ชั่วโมงฝึกการ พูดย่างหรือมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้นัก เรียนรู้จักวิธีการ พุดค่อหน้าผู้อื่น ตลอดจนฝึกการแสดงความคิดเห็นในแง่ต่างๆ จาก เรื่องที่เพื่อนๆ นำมา เล่าให้ฟังในชั้น การให้เด็กได้มีโอกาสฝึกการ พุดจะช่วยให้เขามี เวลาที่จะคิดหาคำพูดที่เหมาะสมและดูกาล เทศะ พร้อมทั้งมีความระมัดระวังในการ ใช้ภาษามากขึ้น

๑.๓ ควร สนับสนุนให้มีการทำงาน เป็นกลุ่มย่อยๆ โดยแบ่งงานตามความสามารถ และความสนใจของเด็ก ทั้งนี้เพื่อ เป็นการช่วยทางด้าน การสร้างความ เชื่อมั่นในตนเอง พร้อม

กัน เป็นการเปิดให้มีความร่วมมือในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นๆ โค้ชที่สุกแต่ที่จะทำได้

๑.๔ จัดให้มีการอภิปรายหรือค้นคว้าหาความรู้ เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่จะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับการทำงานร่วมกัน เป็นหมู่ การ เข้มยู่ผู้นำที่คัดสรรคนมาเป็นสมาชิกที่พึงประสงค์ของกลุ่มงานนั้นๆ นักเรียนอาจจะได้ช่วยกัน เรียบเรียงลักษณะของผู้นำที่ตนต้องการซึ่งจะเป็นประโยชน์กับตัวนักเรียนเอง และกับผู้อื่นที่สนใจด้วย

๑.๕ สร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศทั้งในและนอกห้องเรียน ให้เป็นไปในการพัฒนาลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนให้มากยิ่งขึ้น ผู้บริหารโรงเรียนควรจะได้คำนึงว่า แบบแผนที่ดีนั้น นักเรียนย่อมจะเห็นได้ชัดเจนจากผู้บริหารเอง ฉะนั้น เมื่อต้องการจะให้ทัศนคติแก่นักเรียน เช่นโลกก็ควรจะได้ตระหนักว่าจะวางหลักในการปฏิบัติตน เช่นนั้น เพื่อจะได้เป็นตัวอย่างที่ดีทั้งแก่ครูรวมงาน และแก่นักเรียนในโรงเรียน

๑.๖ จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในค่านที่จะเสริมสร้างบุคลิกภาพของการเป็นผู้นำให้มากขึ้น เช่น จัดให้ชุมนุมทางวิชาการ ตามความสนใจและความถนัดของนักเรียนจัดกิจกรรมการนักเรียนโดยนักเรียนเป็นผู้มีส่วนในการเลือกตั้ง คณะกรรมการนักเรียนนี้จะผลักดันให้นักเรียนที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ เพื่อให้ให้นักเรียนส่วนใหญ่ได้มีโอกาสปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนโดยทั่วถึงกัน จัดการแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน เพื่อปลูกฝังความสามัคคี และความมีใจเป็นนักกีฬา จัดการแสดง หรือจัดงานตามวาระพิเศษต่างๆ จัดอภิปรายตอบปัญหาและโต้วาที ซึ่งจะเป็นการเปิดให้นักเรียนรู้จักปรึกษาและวางแผน และในโอกาสเดียวกันนักเรียนก็จะได้สำรวจความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของตนเอง รวมทั้งของเพื่อนในกลุ่ม ซึ่งจะเป็นการช่วยให้นักเรียนใคร่จักตนเองทั้งในค่าน เคน และค่านยกพร่องที่ควรแก้ไข

๑.๗ จัดให้มีการค้นคว้าและแสดงผลงานอันดี เคนรวมทั้งชีวิตประวัติ ของบุคคลชั้นนำเป็นครั้งคราว โดยอาจเชิญวิทยากรมาชานมาชานในการอภิปรายเกี่ยวกับบุคคลสำคัญเหล่านั้นทั้งในและนอกประเทศ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนมีความใฝ่ฝันที่จะเป็นผู้มีชื่อเสียง และนำเอาหลักการที่ดีหรือข้อคิดของบุคคลสำคัญๆ เหล่านี้ไปศึกษาและพิจารณา เพื่อยึดไว้เป็นแนวปฏิบัติต่อไปในอนาคต

๑.๘ จัดให้มีโครงการแนะแนวชั้นในโรงเรียน โดยมีครูแนะแนวโดยเฉพาะประจำอยู่ในโรงเรียน เพื่อคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำในด้านต่างๆ อันจะเป็นปัญหาแก่นักเรียน เป็นคนๆ ในด้านการเรียน การปรับตัว ตลอดจนการเลือกวิชาตามความถนัดในอนาคต ครูผู้ทำหน้าที่นี้ควรจะต้องมีความรอบรู้ และเป็นที่ไว้วางใจอย่างยิ่งของเด็ก มิฉะนั้นแล้วอาจจะเป็นการเสียเปล่า

๑.๙ ส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ที่ผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่ามีประโยชน์ ทั้งแก่ตัวนักเรียนเอง และแก่ชุมชนรอบๆ นี้ๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำงานร่วมกับคนอื่นในวงกว้างออกไป

๑.๑๐ โรงเรียนควรจัดให้มีกายลูกเสือและอนุภาซาค และให้นักเรียนได้ฝึกการอยู่ในคาบตามกำหนดเวลาหนึ่งโดยดี เป็นส่วนหนึ่งของการเรียน การสอน อาจจะเป็นการตั้งคาบนอกสถานที่ ให้นักเรียนมาร่วมกิจกรรมด้วยตลอดเวลา การจัดตั้งค่ายประเภทนี้จะช่วยให้นักเรียนได้ค้นพบความสามารถและขอบเขตของตนเองมากยิ่งขึ้น

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้โรงเรียนส่วนใหญ่ก็ได้จัดทำอยู่แล้ว สิ่งที่ใครจะขอเสนอแนะในที่นี้ก็คือ การเตรียมตัวของครูผู้ที่จะทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กในกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ทางโรงเรียนควรจะได้ชวนให้ครูทั้งหลายเข้าใจถึงนโยบายของการสร้างความเป็นผู้นำที่ดีที่คามที่โรงเรียนได้กำหนดไว้ ถ้าผู้บริหารสามารถทำให้ครูเข้าใจเห็นพ้องด้วยในหลักการเหล่านี้ของโรงเรียนแล้ว การจัดกิจกรรมต่างๆ ก็ย่อมจะบรรลุผลสำเร็จด้วยดี ฉะนั้นผู้บริหารจึงจะต้องมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้เป้าหมายที่วางไว้บรรลุไปด้วยดี

๒. สำหรับบุคคลในกระทรวงศึกษาธิการและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในด้านการจัดและปรับปรุงหลักสูตร และแบบเรียนสำหรับสังคมในอนาคต ควรจะได้คำนึงถึงธรรมชาติ และความต้องการของนักเรียนรวมทั้งลักษณะจำเป็นที่นักเรียนควรจะได้รับ การเสริมสร้างและสนับสนุนเป็นสิ่งสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลือพัฒนาให้นักเรียนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีลักษณะความที่มุ่งหวังไว้ ฉะนั้นในการจัดโครงการศึกษาโดยส่วนรวม ผู้นำที่ถึงกล่าวจึงควรจะได้ตระหนักถึงสิ่งต่อไปนี้ประกอบกันไปด้วย

๒.๑ ในการวางวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ควรจะพิจารณาถึงแนวโน้มของ

สังคมปัจจุบัน ซึ่งมุ่งจะสร้างความเป็นอยู่อันดีในสังคม การปรับตัวให้เข้ากับในหมู่คณะตลอดจนการให้ความร่วมมือและรับผิดชอบร่วมกับในวงงาน

การจัดการเรียน การสอนภายในโรงเรียนจึงควรที่จะเพิ่มกิจกรรมในค่านิยมให้มากยิ่งขึ้น โดยอาจจะกำหนดเวลาเรียนภาควิชาการไว้ช่วงหนึ่ง และเพิ่มเวลาการทำงานภาคปฏิบัติขึ้นมาอีกช่วงหนึ่ง

๒.๒ เนื้อหาของหลักสูตรและแบบเรียน ควรจะจัดให้เป็นไปในทางสนับสนุนให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับลักษณะความเป็นผู้นำที่ดีในแบบต่างๆ ด้วย อาจจะแทรกลงไปในเนื้อหาของวิชา เช่น การศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติของผู้นำในแบบต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ หรืออาจจะแทรกเข้าไปในกิจกรรมบางอย่าง เช่น การทัศนศึกษา การอภิปราย ความถาวรและโอกาสจะอำนวย ถ้าจะแทรกไว้ใน เนื้อหาที่ควร จะกว้างและยืดหยุ่นได้พอสมควร และให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ตลอดจนแนวการ ดำเนินชีวิตและค่านิยมของชุมชนนั้นๆ ในการนี้ควรจะได้มีการวิเคราะห์เนื้อหาของหลักสูตรและแบบเรียนอย่างละเอียดและกว้างขวาง เพื่อจะพิจารณาว่า เนื้อหาแบบเรียนในลักษณะใดบ้างที่สนับสนุนและ เสริมสร้างลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี ทั้งนี้ เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการจัดการ ส่งเสริมลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับนักเรียนต่อไป

๒.๓ กิจกรรมที่กำหนดไว้ในแบบเรียนควรจะมีมากๆ และหลายๆ แบบ และควรจะสอดแทรกกิจกรรมบางอย่างที่เน้นหนักไปในทาง เสริมสร้างลักษณะความเป็นผู้นำให้มากขึ้น นอกจากนี้ควร จะจัดให้มีคู่มือ เสนอแนะกิจกรรมที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นผู้นำขึ้น โดยเฉพาะ เพื่อครูผู้สอนจะได้นำไปทดลองใช้ไต่ถาม

๒.๔ สนับสนุนให้ชุมนุมต่างๆ ที่เกี่ยวกับ เด็กและ เยาวชนมากขึ้น เพื่อเป็นการเปิดโอกาสและฝึกหัดให้นักเรียนได้ เสริมสร้างลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี โดยมีครูผู้บริหาร การศึกษา นักจิตวิทยาหรือผู้แนะแนวคอยให้ความช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด ชุมชนดังกล่าวนี้บางอย่างมีอยู่แล้ว เช่น ชุมชนลูกเสือและอนุภาชาด ชุมชนกีฬายุวชน เด็กและ เยาวชน ของสมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ. และ วาย.กับบลู.ซี.เอ. ชุมชนกีฬายุวชน เยาวชนที่วราจธาดาจักร และ ศูนย์เยาวชนของเทศบาล เป็นต้น แลควร จะสนับสนุนให้กว้างขวางออกไป โดยอาจจะขอ

ความร่วมมือไป काम iring เรียบตางๆอย่างแท้จริง มีไขปฏิบัติกันอยู่ในวงแคบ นอกจากนั้นควร
จะไคมีการโรยลาซึกชวนผานทางสื่อมวลชน เพื่อให้อุปกครอง เห็นคุณค่าจะไคร วมมือกันไค
ความสนับสนุนมากยิ่งขึ้น

๒.๕ ขอสำคัญที่นักการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกันตัวเด็กพึงตระหนักอยู่เสมอคือ
การสร้างลักษณะต่างๆ ลงในตัวของเด็กนั้นมิใช่ของง่ายที่จะใช้ เวลาสร้าง เป็นวันหรือ เป็น เดือน ยิ่ง
ต้องการให้ลักษณะถึงวันประทับติดอยู่โดยแนบแน่น ยิ่งงไค เวลาที่จะใช้ฝึกอบรมก็ยิ่งจะตองนาน
ขึ้นเป็นปี ฉะนั้นลักษณะสำคัญที่ผู้ทำงานเกี่ยวกับเด็กจะขาดเสียมิไคคือ ความอดทน และ
ความปรารถนาที่อย่างจริงใจ

๒.๖ ขอเสนอแนะประการสุดท้ายที่ผู้วิจัยไคจะเสนอไว้ในที่นี้คือ ในการวาง
แผนหรือกำหนดโครงการไคๆ สำหรับนักเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายและวัตถุประสงค์ที่
วางไว้ ผู้จัดทำควร จะไคคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และระดับความสามารถ ในการ
ปรับปรุงตนเองของเด็กแต่ละคน แทนที่จะวางมาตรฐานตายตัวให้ทุกคนปฏิบัติกัน เด็กแต่ละคนก็
มีแบบฉบับของตัวเอง ซึ่งถ้าไครับการสนับสนุนโดยถูกวิธีแล้ว อาจจะมีส่ง เสริมลักษณะนั้น ให้
เด่นชัดขึ้น ฉะนั้นในการแจกจ่ายงานให้แก่นักเรียน ผู้กำหนดโครงการควร จะไคทำความเข้าใจ
ใจกับผู้ที่รับนโยบายไปปฏิบัติ วมกับเด็กให้ถ่องนเห็นเสียก่อน ควร จะไคมีการฝึกอบรมผู้ทำงาน
ร่วมกับเด็ก คือครูให้มีความรู้และความเข้าใจในสิ่ง เหล่านี้้อย่างถ่องนเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ตองให้เข้าใจว่า การสร้างบุคคลิกที่เหมาะสมให้เด็กนั้นตองอาศัย เวลา กำลังใจและความ มั่น
คงทางอารมณ์ของผู้สร้าง เป็นอย่างสูง

สำหรับผู้ที่จะศึกษาค้นคว้าทางคานนี้คือไป ผู้วิจัยไคจะให้ขอ เสนอแนะไว้ดังนี้

๑. ควร จะไคมีการ เก็บรวบรวม ข้อมูลหลายๆ วิธีประกอบกัน คืออาจให้ทั้งแบบ
ทดสอบแบบสำรวจ การสัมภาษณ์ และการสังเกต เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้ข้อมูลที่ได้รับและผล
การ วิจัย เชื่อถือ ไคมากยิ่งขึ้น

๒. ควร จะไคคำนึงถึงตัวแปร ขึ้นซึ่ง เกี่ยวข้องกับลักษณะความ เป็นผู้นำ เข้ามา
พิจารณาคับ อาจจะทำมคมมากกว่านี้ เพื่อทราบสา เหตุที่แท้จริง ของการ ที่นัก เรียนมีความแตก
ต่างกันทางคานความ เป็นผู้นำคังกล่าว

๓. ควรจะได้เปรียบเทียบลักษณะความเป็นผู้นำระหว่างนัก เรือนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับนัก เรือนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในจังหวัดที่อยู่ในภาคการศึกษาอื่นๆ ชุมทาง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงกว้างขวางขึ้น

๔. ควรจะได้มีการศึกษาถึงปัจจัยที่ประกอบที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อลักษณะความเป็นผู้นำแต่ละอย่างไป

๕. ควรจะได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของลักษณะความเป็นผู้นำของนัก เรือนกลุ่มเดียวกัน โดยติดตามศึกษาเป็นระยะๆ ว่านัก เรือนมีลักษณะความเป็นผู้นำเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และถ้าเป็นไปได้ น่าจะได้ติดตามผลต่อไปหลังจากนัก เรือนผู้นั้นสำเร็จการศึกษาและออกไปประกอบอาชีพตามความถนัดของตน